

CONTRIBUȚII LA TOPOGRAFIA HISTRIEI ROMANE TÂRZII (II)*

FLORENTIN MUNTEANU**

3. Cartierul de la N de Piața Mare

Rezumat: În rândurile ce urmează, ne-am propus să tratăm problematica edificiilor de la nord de piața mare a orașului roman târziu care se constituie într-un cartier ce ridică serioase probleme legate atât de modul în care se articulează diferitele unități constructive ale lui, cât și de cronologia sa. În consecință, vom încerca, în urma unei analize riguroase, să formulăm câteva ipoteze legate de evoluția edificiilor în sine, precum și de cea a spațiului pe care îl ocupă. În acest sens, vom analiza din perspectivă urbanistică modul în care se transformă spațiul de la nord de piața mare, încadrând cronologic fiecare modificare a sa.

Cuvinte-cheie: Histria, perioada romană târzie, piața mare, poarta mare, topografie.

Piața mare a orașului roman târziu, împreună cu construcțiile ce o mărginesc, reprezintă primul ansamblu de edificii pe care îl găsim când intrăm pe poarta mare a cetății târzii (fig. 1). Așa cum vom vedea în rândurile ce urmează, aceste edificii se află în interdependență din punctul de vedere al momentului construcției lor, precum și din cel al concepției urbanistice căreia i se supun. La aspectul actual s-a ajuns după o serie de transformări care au modificat radical spațiul de la est de poarta mare, petrecute la sfârșitul sec. V-lea și începutul sec. VI-lea p. Ch. – faza IV A din cronologia generală a Histriei¹ – moment în care se remarcă o intensă activitate constructivă la Histria. Această piață suprapune o stradă care corespunde porții mari a orașului roman târziu și care nu poate data decât din vremea acesteia, respectiv din cea de-a doua jumătate a sec. III și primele trei sferturi ale sec. IV p. Ch.². Săpăturile efectuate de Al. Suceveanu și M. V. Angelescu în 1994 au demonstrat că piața a apărut, pe de o parte, ca urmare a deplasării mai către nord a edificiilor ce mărgineau strada pe latura ei de nord, iar pe de altă parte, ca urmare a blocării străzii la est de către bazilica paleocreștină care o suprapune cu colțul de sud-vest pe aproape întreaga ei lățime³. De fapt, într-o ierarhie valorică, construcția basilicii este cea care determină apariția pieței, retragerea către nord a edificiilor având drept scop doar pe acela de a nu acoperi bazilica, în consecință de a o face vizibilă

---

* Vezi Munteanu 2011.

** Facultatea de Istorie, Universitatea București; e-mail: florentin_m@yahoo.com

¹ Suceveanu 1982, 75–92.

² Suceveanu, Angelescu 1994, 199.

³ Suceveanu, Angelescu 1994, 200.

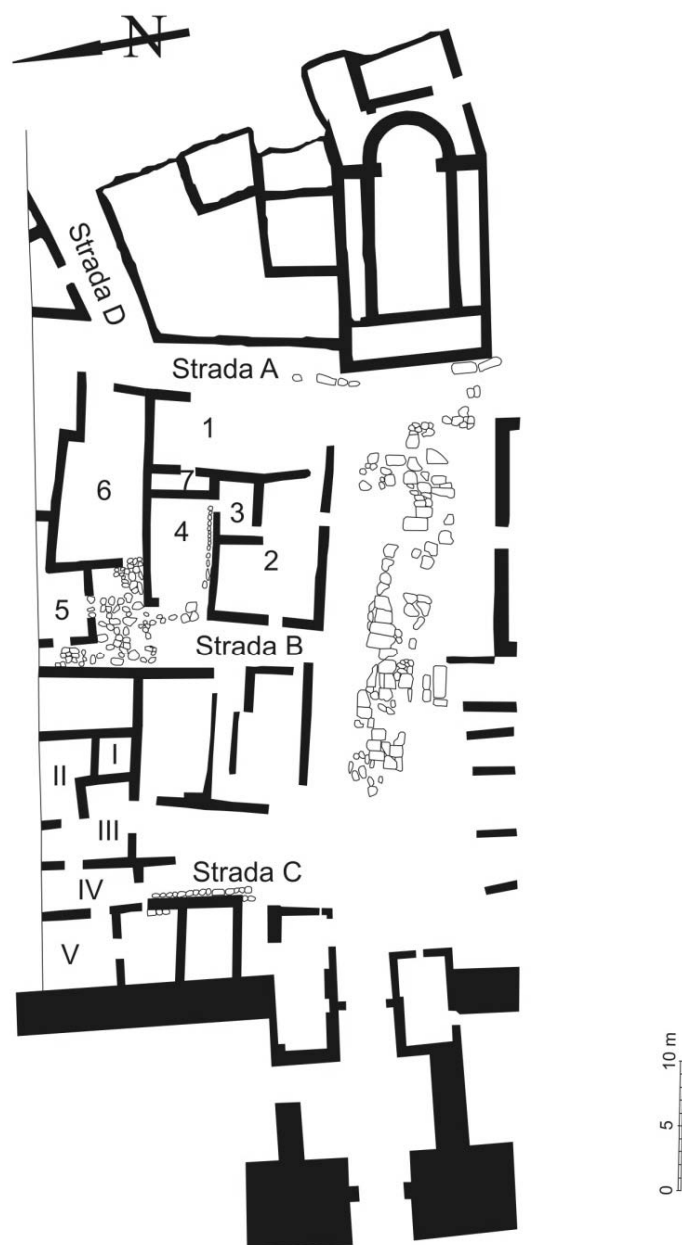

Fig. 1. Cartierul de la nord de Piața Mare, plan general (după Aurelian Petre).

încă de la intrarea pe poarta mare a cetății. Piața are formă trapezoidală, cu lungimea de 25 de m și lățimea de 14,50 m⁴. Din câte cunoaștem până acum, această piață este cea mai mare dintre cele ale orașului roman târziu. Ea este pavată cu dale mari de calcar, foarte puține păstrate *in situ*. Datorită faptului că pavajul pieței ne apare ca fiind o continuare a pavajului din fața celei de-a doua porți, precum și a pavajului străzii de 8,50 m, dintre poartă și piață, Grigore Florescu presupune că primul moment de funcționare a acestei piețe ar fi în sec. IV p. Chr.⁵. Cu toate acestea, sondajele efectuate de Al. Suceveanu și M. V. Angelescu demonstrează fără dubii că piața a fost construită mult mai târziu, în sec. VI p. Chr., din moment ce suprapune strada care corespunde porții mari a cetății târzii și care se articulează către est. Nivelul acestei piețe este mai ridicat, spre est, urmând panta ascendentă a stâncii pe direcția vest-est.

La sud este mărginită de o serie de edificii aflate în apropierea zidului de incintă, flancate la est de o stradă orientată pe direcția nord-sud, stradă care se oprește în piațeta cartierului oficial al orașului roman târziu din sec. IV p. Ch. În sfârșit, ultimul edificiu situat pe latura de sud este o bazilică civilă de epocă severică ce și-a continuat existența probabil până spre sec. VI p. Chr.⁶.

La est piața este mărginită de o bazilică paleocreștină trinavată, de dimensiuni medii (19,60 × 12,20 m). Momentul construcției ei este plasat în faza IV A, așadar la sfârșitul sec. V – începutul sec. VI p. Chr.⁷. Așa cum am precizat, momentul construcției bazilicii este indisolubil legat de cel al construcției pieței. În această zonă a cetății avem de a face cu un ansamblu de monumente care, din diferite puncte de vedere, se determină reciproc: construcția bazilicii determină necesitatea creării unui spațiu deschis la vest care nu putea fi obținut decât prin mutarea mai spre nord a edificiilor, mai puțin importante decât bazilica civilă din sudul pieței, ce mărgineau inițial strada, dezafectată și ea, pe latura de nord.

Aceste edificii de pe latura nordică a pieței constituie un cartier a cărui destinație este destul de greu de stabilit la momentul actual al cercetării, el prezentând dificultăți importante legate nu numai de destinația sa, ci și de fazele și cronologia care i se atribuie. Acest cartier este organizat în trei insule de locuire delimitate de trei străzi (fig. 1). Din păcate, doar prima grupă de la est spre vest a fost cercetată mai amănunțit, fiind singura la care ne vom referi în amănunt în aceste rânduri. Datorită lipsei materialului publicat privitor la celelalte *insulae*, vom încerca doar o analiză sumară a acestora, impusă strict de inconsistența informațiilor de care dispunem. Cu toate acestea, bogăția și diversitatea materialului ceramic (menționate de autorul săpăturii), precum și organizarea și dimensiunile unor încăperi ale acestui complex, ne îndeamnă să atribuim o destinație mai degrabă economică edificiului pe care îl vom descrie în continuare.

---

⁴ Florescu 1954a, 106.

⁵ Florescu 1954a, 105.

⁶ Suceveanu, Angelescu 1994, 199–200.

⁷ Achim 2003–2005, 189–192.

Am optat pentru o descriere completă a structurilor grupei estice, din pricina dificultăților de interpretare pe care le comportă atât din perspectiva articulării camerelor sale, cât și din cea a raporturilor cronologice dintre ele. De asemenea, vom încerca să raportăm evoluția acestui complex la cronologia generală a cetății. În consecință, vom propune diferite planuri ale spațiului ocupat de acest cartier în diferitele momente ale transformărilor lui.

Prima grupă a cartierului nostru este mărginită la est de o stradă, numită convențional strada A, ce pleacă din colțul de nord-vest al bazilicii paleocreștine și se continuă spre nord, unde, la un moment dat, se bifurcă. Lățimea străzii A nu este constantă, ea variind în mai multe puncte. Acestei străzi, lipsită de trotuar, în cea mai mare parte nu i-a fost surprins pavajul, el găsindu-se pe câteva porțiuni la capătul dinspre sud. La nord, acesta ne apare mai compact, realizat din piatră mărunțită și fragmente ceramice bine tasate, care se continuă cu un pavaj din pietre mari, șist verde local, cu suprafața plană, așezate ordonat⁸.

Bifurcația străzii A, amintită mai sus, numită strada D, este orientată pe direcția nord-nord-est. Aceasta prezintă un singur trotuar, pe latura sa nordică, foarte îngust, de aproximativ 0,70 m, care, având în vedere dimensiunile acestea, ne apare mai degrabă ca un spațiu de refugiu decât ca unul destinat circulației pietonale. El este format din două rânduri de pietre, dintre care unele sunt veritabile blocuri de piatră. Strada este pavată cu piatră mărunță, amestecată cu fragmente de țigle și cu o mare cantitate de chirpici ars și fărâmițat⁹. Pe latura cu trotuarul a fost descoperită parțial o clădire a cărei podea din pământ galben, bine bătătorit, corespunde stratigrafic străzii D¹⁰, în consecință, funcționând simultan.

Strada B, care încheie la vest primul grup de edificii al cartierului, este paralelă cu strada A și, urmând un traseu lung de 14 m, se oprește într-o piațetă. De menționat este faptul că, spre deosebire de strada A, lățimea străzii B este constantă, de 4,30 m, pe tot traseul ei. Pavajul acestei străzi nu se păstrează aproape deloc, din cauza unui accident nefericit petrecut în campaniile de dinainte de anul 1958, momentul de început al cercetării sistematice a acestui cartier, sub îndrumarea lui Aurelian Petre. Accidentul la care ne referim constă în faptul că săpătura efectuată în zona străzii B s-a oprit cu 0,30 m sub nivelul acesteia. Din ceea ce s-a mai putut constata după aceea, se pare că pavajul era făcut din pietre mărunte, slab legate între ele, dar este posibil și ca acestea să fi fost deranjate în cursul campaniilor anterioare. De asemenea, se pare că nu avea trotuar. Cea mai importantă este însă constatarea că strada B corespunde stratigrafic piațetei în care se oprește¹¹.

Strada C, care mărginește la vest grupul median de clădiri al cartierului, este paralelă cu strada B. Ea prezintă un trotuar pe latura vestică a sa, ce se întinde pe o

---

⁸ Petre 1962, 389–390.

⁹ Petre 1962, 390.

¹⁰ Petre 1962, 390–391.

¹¹ Petre 1962, 391.

lungime de 8 m¹². Acesta este construit din blocuri de piatră de culoare alb-gălbuie, oarecum fasonată, sau, mai degrabă, am putea spune că prezintă retușuri pentru utilizarea în scopul propus. Blocurile de piatră sunt foarte bine fixate în pământ.

Trecând la descrierea edificiilor acestui cartier, din cauza faptului că nu au fost cercetate și publicate toate cele trei grupe de edificii, nu vom prezenta decât prima grupă de clădiri, delimitată de străzile A și B. Prima cameră, camera 1, este lipsită de zidul de est, care ar fi trebuit să se alinieze la strada A. Nu a fost surprins decât un fragment din acest zid, care face colț cu zidul de nord, comun cu cel al camerei 6. De altfel, restul zidurilor sunt comune cu celelalte camere care o înconjoară. Au fost identificate două niveluri ale acestei încăperi, legate stratigrafic, unul de camera 2, celălalt, situat mai la suprafață, de camera 4. În consecință, avem două momente de existență ale camerei 1: primul, cel timpuriu, contemporan cu cel al camerei 2 și cel de al doilea, contemporan cu cel al camerei 4. Contemporaneitatea camerelor 1 și 2 este sugerată nu numai de apartenența, din punct de vedere stratigrafic, la același nivel, ci și de faptul că cele două camere au o podea comună¹³.

Camera 2 a suferit câteva modificări de-a lungul existenței sale, deși, susține Aurelian Petre, nu este foarte limpede ce s-a întâmplat cu ea, respectiv dacă și-a încheiat existența în momentul abandonării întregului edificiu, sau a fost dezafectată la un moment dat. Cert este că nu mai păstrează decât două ziduri din prima sa perioadă de funcționare: cel de vest și cel de sud. Zidul de vest a fost identificat pe o lungime de 9 m și nu s-au mai păstrat decât un rând sau două de pietre în înălțime. Aproximativ la mijlocul lui se găsește o intrare largă de 1 m, iar la nord este suprapus de zidul de sud al camerei 4. Interesant este că acest zid a fost construit foarte îngrijit, spre deosebire de celelalte, remarcabil fiind faptul că au fost folosite blocuri de calcar fasonate, cu lungimea de 0,80–1 m. Zidul de sud, care face colț cu cel de vest, se păstrează doar pe lungimea de 6,30 m¹⁴. La capătul dinspre est al acestei porțiuni a fost identificată o intrare a cărei lărgime nu a putut fi determinată, deoarece spre est linia zidului se pierde. În adâncime, acest zid s-a păstrat bine, dar traseul lui nu a putut fi urmărit, întrucât este suprapus de strada A, motiv pentru care nu vom putea ști care au fost dimensiunile inițiale ale camerei și nici cum se articulau arterele de circulație la est de edificiul nostru în această primă fază de existență a lui. Din păcate, nu putem preciza care a fost funcțiunea ei și nici când și-a încheiat existența sau dacă a avut mai multe faze, întrucât nu cunoaștem nimic din ceea ce se găsea deasupra nivelului de la care a pornit săpătura în 1958. Cu toate acestea, un fapt important ne atrage atenția: nivelul care corespunde celor două ziduri este același, pe anumite porțiuni, cu cel al piațetei în care se oprește strada B, sugerându-ne funcționarea lor simultană¹⁵ și, în consecință, și a primului nivel al camerei 1, cel puțin pe o anumită perioadă de timp. Se pare totuși că

---

¹² Petre 1962, 391.

¹³ Petre 1962, 392.

¹⁴ Petre 1962, 392.

¹⁵ Petre 1962, 393.

pavajul camerei 1, cel care constituie primul său nivel, a aparținut camerei 2¹⁶, motiv pentru care putem afirma că încăperea 1 a fost creată prin compartimentarea camerei 2 care, inițial, ar fi avut dimensiuni impresionante, cel puțin pentru o cameră de locuit. În ceea ce privește funcționalitatea camerei 2, nu putem spune cu siguranță decât că, datorită dimensiunilor ei mari, nu a fost folosită ca locuință. Probabil a fost un spațiu comercial, dacă ne gândim la faptul că are deschidere la două artere de circulație, una dintre ele fiind chiar piața mare.

Camera 3 se constituie într-un spațiu de 12 m², delimitat chiar în interiorul camerei 2. Zidul de vest este legat din punct de vedere structural de zidul de sud al camerei 4, indicându-ne faptul că au fost construite în același timp și că, implicit, cele două camere sunt contemporane. De asemenea, cele două camere sunt contemporane și cu faza a doua identificată a camerei 1. Împreună cu zidul de sud, zidul de vest, păstrat integral pe lungimea sa de 3 m, delimitează o intrare largă de 0,90 m. O descoperire deosebit de importantă este blocul de piatră din fața intrării, care constituie pragul, situat la nivelul podelei camerei 3, cu 0,30 m deasupra ultimului nivel cunoscut al camerei 2¹⁷. Contemporaneitatea momentelor de construcție ale acestor două camere în fazele descrise până acum este exclusă, întrucât nu există niciun element care să ne indice acest lucru. Ideea avansată doar ca o ipoteză¹⁸, conform căreia pragul nu ar fi fost decât o treaptă între cele două camere, ele fiind astfel construite simultan, face abstracție de diferența de nivel, constatată stratigrafic. În plus, s-a putut constata chiar și la o analiză superficială că au fost folosite tehnici diferite de construcție a zidurilor celor două încăperi. Dar și aici se poate susține că încăperea 3, fiind doar un spațiu mai mic, compartimentat din cel al camerei 2, ar fi putut fi folosite tehnici diferite de construcție. În aceste condiții, argumentul cel mai solid în sprijinul infirmării acestei ipoteze a contemporaneității momentelor constructive ale celor două camere este de ordin logic. Așa cum am arătat mai sus, în ceea ce privește camera 1, cunoaștem două momente ale funcționării ei: primul, contemporan cu nivelul camerei 2, iar al doilea, contemporan cu cel al camerelor 4 și 3. Dar nu pot exista în același timp, în aceeași cameră, două niveluri de locuire suprapuse, care să funcționeze simultan, constatate stratigrafic. Având în vedere toate acestea, nu putem conchide decât că momentul construcției încăperii 3 este posterior celui al încăperii 2.

Zidul de sud face colț cu cel de est, care se prelungește atât spre nord, cât și spre sud, dincolo de limita camerei 3, acesta fiind comun cu cel al camerei 1. Pe latura de nord, camera 3 este închisă de zidul de sud al camerei 4, pe o lungime de 2 m, la capătul căreia găsim o cale de acces între cele două camere. Zidul care delimitează această intrare nu a mai fost surprins, fiind distrus fie la amenajarea camerei 7, al cărei nivel este mai sus decât cel al camerei 3, fie de sondajele efectuate anterior începutului cercetării sistematice.

---

¹⁶ Petre 1962, 395.

¹⁷ Petre 1962, 393.

¹⁸ Petre 1962, 393.

Și camera 4 a suferit transformări, deși acestea au fost ulterioare dezafectării sale, în opinia lui Aurelian Petre, ea fiind micșorată cu aproximativ 1,50 m. Descrierea de care dispunem este cea a formei sale nemodificate, deși ar fi fost necesar să știm exact cum și când a fost modificată pentru a putea urmări evoluția ei în raport cu întregul edificiu. Este posibil ca autorul cercetării să se fi referit la construcția camerei 7, compartimentată la est din camera 4. Această cameră are dimensiuni mari, de 4,50 m lățime și 10,50 m lungime. La nord, această cameră este mărginită de prelungirea zidului de sud al camerei 6. De fapt, la momentul construcției camerei 4 camera 6 nu exista, la nord de acest zid funcționând o stradă orientată est-vest. Spre capătul de vest, acest zid se curbează spre sud, pe lungimea de 1,10 m. Din păcate nu s-a mai păstrat în continuare, fiind demantelat, motiv pentru care nu putem urmări evoluția acestei devieri de la traseul ei firesc.

Capătul de vest al zidului sudic se suprapune zidului vestic al camerei 2. Având în vedere că zidul de sud al camerei 4 se termină drept la capătul lui vestic, putem afirma că s-a păstrat integral pe lungimea lui și că, în consecință, este posibil ca, împreună cu zidul de vest, să fi delimitat o intrare¹⁹. La est întâlnim același fenomen ca în cazul camerelor 2 și 3: a fost decupată o porțiune din camera 4, cu ajutorul unui zid paralel cu cel de est, astfel luând naștere camera 7. Aurelian Petre susține că acest zid a fost construit odată cu dezafectarea camerei, sau după ea, întrucât el este adosat zidului de nord²⁰. Pe latura de est, zidul propriu-zis al camerei 4 are 4 m lungime. În zona mediană are o cale de acces care face legătura cu camera 1, cu care, reamintim, camera 4 este contemporană.

Interesant pentru camera în discuție este faptul că pe latura de sud, de-a lungul zidului, în interiorul camerei, a fost descoperit un canal de scurgere cu jgheab²¹, construit din trei rânduri de cărămidă, suprapuse. El era acoperit cu pietre de șist verde, cărora nu li s-a acordat o mare atenție la prelucrare, spre deosebire de canal, fiind fațetate neglijent. Cărămizile au dimensiunile de $22 \times 10 \times 3$ cm²². Ceea ce este interesant este că aceste cărămizi sunt legate cu mortar, amănunt care poate ridica semne de întrebare cu privire la datarea lui și, în consecință, a raportului lui cu întreaga cameră. În lipsa unor informații stratigrafice mai amănunțite, vom considera că au funcționat simultan, mai ales că el se aliniază zidului sudic al încăperii. Astfel, luând în considerare dimensiunile camerei, precum și prezența canalului, este puțin probabil ca ea să fi fost destinată locuirii. Lipsa informațiilor de altă natură (legate de materialul ceramic, de cel osteologic sau de obiectele din metal) nu ne permit să emitem ipoteze referitoare la o anume destinație a acestei încăperi.

Foarte important pentru datarea acestei încăperi, precum și a întregului edificiu, este că au fost descoperite monede emise în perioada celei de-a doua

¹⁹ Petre 1962, 394.

²⁰ Petre 1962, 394.

²¹ Petre 1962, 394.

²² În raportul lui A. Petre, dimensiunile cărămizilor apar $22 \times 10 \times 0,3$ cm, cu siguranță o eroare tipografică, în aceste condiții ele neputând avea decât $22 \times 10 \times 3$ cm.

jumătăți a sec. VI, de la Iustinian la Mauricius Tiberius²³, ceea ce ne permite să plasăm temporal perioada de funcționare a acestei încăperi, precum și a celorlalte cu care se leagă stratigrafic, la mijlocul și în a doua jumătate a sec. VI p. Ch.

Ne vom ocupa în continuare de camera 6, făcând totodată referiri și la camera 5, insuficient cercetată. Camera 6 este foarte interesantă datorită formei sale, lipsită de orice simetrie. În primul rând, atenția ne este atrasă de zidul de nord, care este format din cinci segmente. Astfel, pe direcția est-vest, după ce parcurge o distanță de 4,50 m, face un unghi de aproximativ 90° spre nord, pe o distanță de 1,20 m. După aceasta urmează o nouă abatere de la traseu, schimbându-și direcția spre vest, pe o lungime de 11 m, tot în unghi aproape drept, fiind ușor deviat spre nord. Distanța totală pe care o parcurge zidul până aici este de 16,70 m. Neobișnuit la acest zid este că se curbează la colțul de nord-vest, acesta fiind rotunjit, și nu în unghi drept, așa cum era firesc pentru acest gen de clădiri. De aici se desfășoară spre sud pe o distanță de 3 m. Acest zid nu continuă spre sud pentru a închide camera 6 pe latura de vest, cum ne-am fi așteptat. El cotește din nou în unghi drept către vest, lăsând sarcina delimitării camerei 6 în seama altui zid, adosat acestuia în discuție. Continuarea spre vest face parte din camera 5 și are un traseu de 2 m²⁴. Zidul pe care l-am descris este construit unitar pe toată lungimea lui de 21,70 m, în ciuda numeroaselor meandre pe care le prezintă pe tot traseul său.

Așa cum am evidențiat mai sus, latura vestică a camerei 6 este formată dintr-o porțiune ce aparține zidului de nord, unitar din punct de vedere constructiv, și un alt zid construit în continuarea porțiunii mai sus amintite, la al cărui capăt deducem existența unei intrări, întrucât acest zid se termină drept. Latura vestică a camerei 6 se continuă cu un mic corp de zidărie ce se lipește de peretele de sud. Încheiem descrierea acestei laturi a camerei 6 cu observația că acest ultim segment vestic suprapune pavajul piațetei²⁵ situate mai la vest. Această observație este foarte importantă pentru felul în care va fi arătat acest spațiu în faza anterioară construirii ultimelor încăperi descrise, întrucât toate indiciile ne sugerează că la momentul construcției ei piațeta era mai mare decât în ultima fază a existenței acestui edificiu. În acest sens, amintim faptul că, inițial, doar momentele de construcție ale camerelor 1, în prima fază, și 2 sunt contemporane cu cel al piațetei.

Zidul de sud este unitar din punct de vedere constructiv și nu prezintă nici un fel de dificultate, el desfășurându-se în linie dreaptă pe lungimea de 13,50 m.

Pe latura de est încăperea este închisă de un zid cu lungimea de 2,5 m, fiind adosat celui sudic, iar la nord delimitând o intrare dinspre strada A, largă de 2 m.

Această cameră are o situație specială, întrucât se pare că destinația sa inițială era alta. Se presupune că, până la construirea zidurilor de est și de vest, acest spațiu era ocupat de o stradelă ce făcea legătura între strada A și piațeta din capătul nordic al străzii B²⁶. Astfel, ea separa două clădiri distincte situate pe

---

²³ Petre 1962, 394.

²⁴ Petre 1962, 394.

²⁵ Petre 1962, 394.

²⁶ Petre 1962, 396.

laturile de sud și de nord ale ei. Odată cu închiderea ei atât la est, cât și la vest, a fost transformată în spațiu comercial sau în depozit, prezența celor trei *dolia*, precum și a celor două pietre de râșniță²⁷, indicându-ne faptul că este posibil ca această cameră să fi avut această destinație. De asemenea, deschiderea către piațeta pavată, precum și cea către strada A, pledează pentru aceeași destinație.

Despre camera 5, deși nu a fost suficient cercetată, putem spune că nu prezintă dificultăți majore, planul ei fiind conturat. Pe latura de est zidul este comun cu cel de vest al camerei 6, zid descris mai sus. Pe latura de sud se găsește o intrare dinspre piațetă. Singurul amănunt pe care îl putem aminti este acela că această cameră nu făcea parte din corpul estic de clădiri al acestui cartier, ci mai degrabă dintr-un altul situat la nord de acesta, din moment ce inițial ele erau delimitate de stradela ce făcea legătura între străzile A și B.

Ajungând în acest punct al discuției noastre, trebuie să spunem câteva cuvinte și despre această piațetă cu care ne-am tot întâlnit pe parcursul descrierii primului edificiu. Așa cum am arătat, strada B face legătura dintre piața mare și piațeta noastră. Aceasta este pavată cu blocuri mari de piatră de șist verde și de calcar, fațetate, unele provenind de la alte edificii. Ea este mărginită la est de zidul vestic al camerei 6 și la nord de zidul sudic al camerei 5. Suprafața acestei piațete este de aproximativ 33 m², având o lungime de 7,5 m și o lățime de 4,4 m²⁸. Având în vedere referirile la această piațetă de pe tot parcursul prezentării edificiului putem spune că această piațetă a avut, practic, două momente. Ea a fost construită odată cu încăperile 1 și 2 în perioada sfârșitului sec. V p. Ch. și începutului sec. VI p. Ch. și a funcționat până în vremea lui Focas. La mijlocul secolului se pare că a suferit modificări, fiind micșorată la dimensiunile actuale, mărturie stând zidul de la sudul laturii vestice a camerei 6, sub care se găsește o porțiune din pavajul piațetei. Nu știm însă care au fost dimensiunile ei inițiale. Semnificativ este că în această piațetă și, probabil și în camerele care o mărginesc, a fost descoperită o cantitate însemnată de chirpici ars, precum și cenușă. De asemenea, se observă urme de arsură puternică pe pietrele descoperite aici²⁹. Aceste amănunte sunt importante, întrucât ele ne dau informații cu privire la tehnica de construcție a edificiilor, precum și la materialele folosite. Cu siguranță că acest strat de dărâmătură provine de la încăperile ce mărginesc piațeta și a rezultat în urma unui incendiu, probabil ultimul. Important este iarăși că, după materialele descoperite, putem deduce că suprastructura camerelor era realizată din chirpici și lemn. Nu avem nicio informație despre materialul ceramic de construcție, respectiv țigle, olane, care ne-ar fi fost de un real folos în reconstituirea acoperișurilor acestor încăperi.

Camera 7, care a apărut ca un compartiment în interiorul camerei 4³⁰, are un nivel mai ridicat decât cel al camerei din care a fost „decupată” și se pare că a fost

²⁷ Petre 1962, 395.

²⁸ Petre 1962, 395.

²⁹ Petre 1962, 395.

³⁰ În raportul scris al lui A. Petre, camera 7 apare ca fiind în interiorul camerei 3, ceea ce nu corespunde cu planul atașat al ansamblului de edificii, aceasta fiind în interiorul camerei 4.

construită mai târziu decât camera 6, ea fiind datată după anul 602 p. Chr. Autorul săpăturii consideră că această încăpere nu poate fi pusă în legătură cu niciuna din acest complex, susținând că a fost construită după dezafectarea camerei 4, precum și a celorlalte.

În continuare, având în vedere complexitatea problematicei edificiului nostru și, prin urmare, a întregului cartier, vom încerca să stabilim fazele sale – raportate la momentul amenajării pieței mari – încadrându-le totodată și în cronologia generală a Histriei.

– faza I (fig. 2), în care plasăm camerele 1, în prima sa fază, și 2, pavajul camerei 2 fiind același cu cel al camerei 1. Nu știm cum va fi arătat acest complex de încăperi și care vor fi fost dimensiunile lui, întrucât zidul sudic al camerei 2, precum și cel de est, sunt suprapuse de strada A. În acest punct al discuției se impune o precizare sau mai degrabă formularea unei ipoteze legate de cronologia ei. Dacă zidul de est și parțial cel de sud sunt suprapuse de strada A, înseamnă că aceasta a fost construită ulterior camerei 2, probabil odată cu amenajarea pieței mari. În aceste condiții, putem presupune că încăperea 2 este anterioară acestui episod, ea aparținând edificiului care mărginea la nord strada anterioară pieței și care se pare că a fost construit în faza I C a cronologiei generale a Histriei, așa cum rezultă și din profilul stratigrafic al secțiunii S1 publicat de Al. Suceveanu și de M. V. Angelescu³¹. În acest moment al cercetării, nu putem preciza cum se închideau cele două camere pe latura de est. De asemenea, zidul de vest se pierde sub zidul sudic al camerei 4. Tot acestei faze aparține și piațeta, al cărei nivel corespunde nivelului zidurilor camerei 2. Cronologic, putem plasa această fază în perioada sfârșitului sec. V p. Ch. și primului sfert al secolului următor (IV A).

– fazei II (fig. 3) îi aparțin nivelul al doilea al camerei 1 care suprapune pavajul anterior, comun cu cel al camerei 2, camerele 3, 4, 5 și strada A, deoarece strada A suprapune zidul de sud al camerei 2. Zidul de sud al camerei 4 suprapune zidul vestic al camerei 2, iar nivelul camerei 3 este cu totul peste cel al camerei 2. Deși autorul cercetării nu poate plasa cronologic restul de zid de pe latura estică a camerei 1, susținem că el aparține tot acestei faze constructive, având în vedere că se aliniaza străzii A. Acestei faze îi aparține și stradela dintre strada A, precum și piațeta din capătul străzii B, fiind delimitată de zidurile de nord ale camerelor 1 și 4. Cronologic, putem plasa această fază, după descoperirile monetare de pe nivelul camerelor 4, 5 și 6, între al doilea sfert și sfârșitul sec. VI p. Ch., monedele descoperite aparținând perioadei cuprinse între domniile lui Iustin I și Mauricius Tiberius, cea mai târzie fiind din anii 587–588³². Cu toate acestea, ele ne indică perioada de funcționare a structurilor acestei faze. În consecință, considerăm că momentul construcției încăperilor menționate aparține perioadei celui de-al doilea sfert al sec. VI p. Chr., așadar tot în faza IV A.

³¹ Suceveanu, Angelescu 1994, 199, fig. 3.

³² Petre 1962, 396.

Fig. 2. Cartierul de la nord de Piața Mare, faza I.

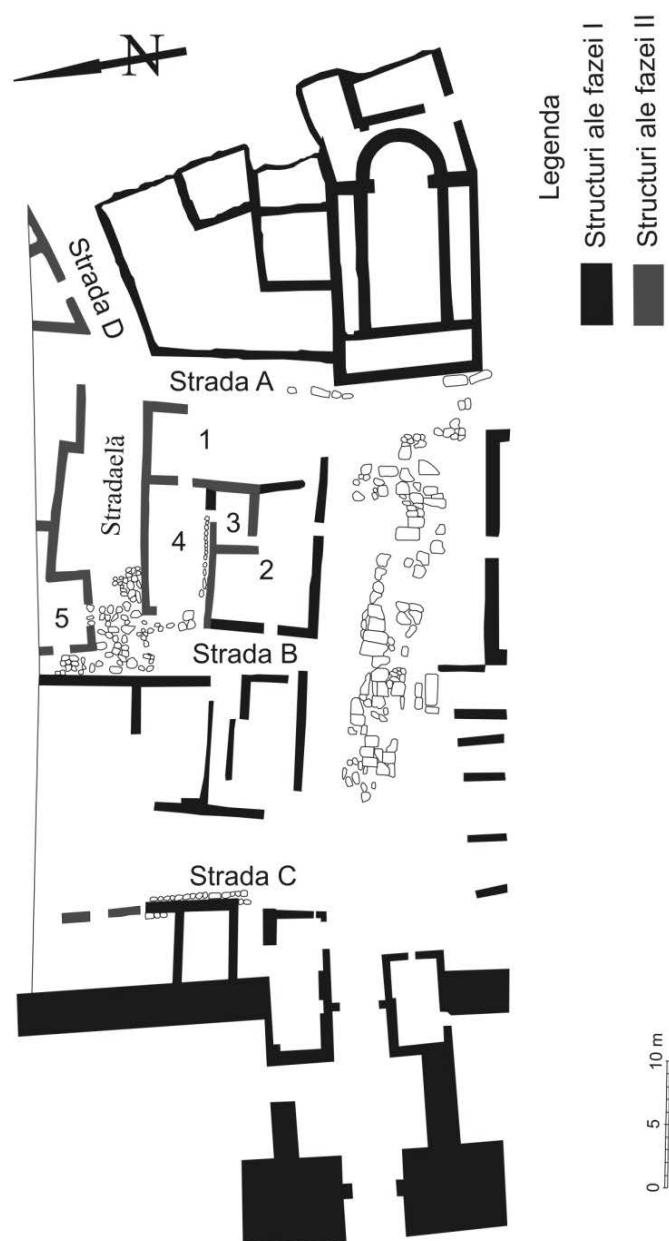

Fig. 3. Cartierul de la nord de Piața Mare, faza II.

– faza III (fig. 4), al cărei element distinctiv îl constituie delimitarea camerei 6 prin blocarea la est și la vest a stradelei dintre satrada A și piațetă, moment începând cu care această cameră a funcționat concomitent cu camerele 1, la al doilea moment al ei, și camerele 3, 4, 5, precum și cu piațeta micșorată datorită suprapunerii peretelui vestic al camerei 6 peste pavajul ei. Nu putem spune cu siguranță în ce moment cronologic al sec. VI p. Chr. s-a petrecut această modificare, dar putem aprecia, având în vedere monedele descoperite, precum și posterioritatea momentului ei constructiv față de celelalte camere, stratigrafic remarcată, că aceasta s-a petrecut spre sfârșitul aceluiași secol în faza IV B.

În faza IV, propusă de autorul săpăturii, ar fi plasată camera 7, cronologic aparținând primului deceniu al sec. VII p. Chr. (V A). Pentru aceasta nu a fost stabilită nicio relație cu vreo altă structură a edificiului nostru. Cu toate acestea, considerăm că nivelul ei mai ridicat față de camera 4 nu reprezintă un argument suficient pentru susținerea ipotezei conform căreia celelalte încăperi erau dezafectate, fiind puțin probabil ca o singură cameră din întregul complex să fie funcțională după anul 602 p. Chr. În plus, dispunem și de exemplul nivelului camerei 3, mai ridicat în raport cu cel al camerei 2, ele funcționând simultan după construcția primei. Drept urmare, suntem de părere că toate celelalte încăperi ale edificiului nostru au funcționat și în primul deceniu al sec. VII p. Chr., în faza V A, mai ales că, începând cu sfârșitul sec. VI p. Chr., asistăm la o aglomerație neobișnuită a spațiului interior al cetății. Prin urmare, suntem de părere că o simplă compartimentare a unei singure camere nu poate constitui o fază de construcție în adevăratul sens al cuvântului, reprezentativă la nivelul edificiului nostru. De aceea, am figurat această cameră pe planul ce aparține fazei III.

Având în vedere modul în care se articulează camerele edificiului, acesta ne apare ca fiind construit unitar, în consecință trebuind să fi fost utilizat în întregime de către proprietarul său, spre deosebire de majoritatea edificiilor cartierului „cetate”³³ sau ale celui din spațiul zonei sacre. Singurele incertitudini sunt legate de camera 6, întrucât în acest moment al cercetării nu putem spune cu siguranță cărui edificiu aparținea, ea având zidul de nord comun cu cel al camerei sudice a presupusei grupe de la nord de edificiul nostru, în prezent nescosă la lumină. Până la definitivarea cercetării acestui cartier, putem presupune că ea aparținea edificiului de care ne-am ocupat în aceste rânduri, având în vedere relațiile cu celelalte camere, cu străzile A și B, precum și cu piațeta din capătul străzii B.

Legat de celelalte complexe ale cartierului de la nord de Piața Mare, nu putem afirma prea multe, informațiile de care dispunem momentan fiind insuficiente pentru a formula teorii cu privire la destinația lor. Se pare că ele aparțin aceleiași perioade în care a fost plasat complexul de la estul acestui cartier. Dimensiunile mari ale camerei sudice a grupei de clădiri situată între străzile B și C pledează pentru aceeași destinație atribuită grupului de edificii de la estul cartierului.

---

³³ Florescu 1954b, 79–87.

Fig. 4. Cartierul de la nord de Piața Mare, faza III.

Având în vedere că zidul estic al acestei grupe se aliniază la strada B susținem ipoteza că ele au fost construite simultan cu încăperile 1, în prima sa fază, și 2 ale grupeii estice a cartierului nostru. De asemenea, strada C a funcționat de la început împreună cu toate aceste amenajări. Referitor la celelalte camere nu putem afirma decât că edificiile din nord-vestul acestui cartier aparțin ultimei faze de construcție (IV), conform planului publicat de Aurelian Petre. Cu toate acestea, suntem de părere că ele ar putea aparține fazei III de construcție, întrucât la Histria nu este documentată o activitate constructivă intensă în primul deceniu al sec. VII p. Chr. Pe de altă parte, sfârșitul sec. VI este marcat de activități de construcție și de refacere constatate la nivelul tuturor cartierelor cetății. Având în vedere dimensiunile lor, atât cât putem să deducem din planul pe care l-am prezentat, camerele acestea ar fi putut fi destinate locuirii. Pe lângă acestea, singurele camere ce ar mai fi putut fi destinate locuirii sunt cele situate între strada C și zidul de incintă. Cu toate acestea, amplasarea lor în imediata vecinătate a porții mari ne-ar putea sugera și o altă funcționalitate a lor legată de poarta mare, dar care momentan nu poate fi dovedită. Menționăm că în încăperea de la sud au fost descoperite două *dolia*. Interesant este că încăperea IV a acestui complex blochează strada C, rupând legătura de-a lungul zidului de incintă cu zona de nord a cetății, în acest moment aceasta nemaifiind accesibilă decât pe la estul cartierului nostru, pe strada A, dar și prin porțile secundare din curtilele a și b³⁴.

Evoluția acestui cartier este deosebit de interesantă, având în vedere apariția lui și raporturile cu celelalte edificii ale pieței mari, demonstrând o nouă concepție urbanistică în ultima perioadă de înflorire a cetății. În primul rând, trebuie reamintit faptul că apariția lui este legată în întregime de construcția pieței și a bazilicii paleocreștine de la est de aceasta. Mutarea edificiilor mai la nord, pentru a face loc pieței, constituie o practică momentan singulară la Histria. Este vorba despre exproprierea unei părți a terenului pe care îl ocupau edificiile de la sudul cartierului, respectiv despre trecerea lui în categoria spațiilor publice. Acest eveniment nu poate fi pus în legătură decât cu construirea bazilicii paleocreștine de la est de piață, care, ca urmare a acestui procedeu, ar fi devenit vizibilă încă de la intrarea pe poarta mare a cetății. Un alt exemplu în acest sens ar putea fi constituit de construcția bazilicii episcopale în centrul cetății, care cu siguranță ar fi dezafectat edificii importante situate în această zonă. Deși nu avem informații concludente în acest sens, ideea ne este sugerată de faptul că bazilica suprapusă de zidul nordic al bazilicii episcopale este asimetrică, ea fiind practic adaptată la spațiul disponibil la momentul construcției ei, acest lucru presupunând existența la sud a unui edificiu important³⁵. În consecință, este posibil ca și în acest caz să avem de a face cu exproprieri, acest fapt depinzând de caracterul public sau privat al edificiului sau edificiilor anterioare, chiar dacă acest spațiu trece în proprietatea

³⁴ Domăneanu, Sion 1982, 384.

³⁵ Băjenaru 2003–2005, 161.

bisericii. Nu vom insista aici asupra acestui aspect, el făcând obiectul unei alte discuții pe care o avem în vedere în viitorul apropiat.

Noul cartier a fost conceput după normele tradiționale ale dezvoltării urbane în antichitate, complexele de încăperi constituind *insulae* cu caracter organic delimitate de străzi. Într-o fază ulterioară asistăm și la trecerea unor spații din proprietatea publică în cea privată, exemplul sugestiv fiind blocarea stradelei dintre străzile A și B și micșorarea suprafeței piațetei din capătul străzii B prin construcția camerei 6. Aceluiași fenomen îi aparține și construirea complexului de la nord-estul cartierului, cel puțin camera IV blocând cu totul strada C.

Ambele evenimente deschid noi discuții cu privire la raporturile dintre proprietarul privat și autoritatea administrativă, nu numai la Histria, ci la nivelul tuturor orașelor romane târzii de pe întregul spațiu al imperiului.

CONTRIBUTIONS TO THE TOPOGRAPHY OF HISTRIA IN THE LATE ROMAN PERIOD (II)

ABSTRACT

This is the second article of the series dedicated to late Roman Histria and its topography. We shall concentrate on the group of buildings from the north of the big square which raised important issues concerning its chronology and stratigraphical interpretation.

The position of this quarter is determined by the building of the big square in the early sixth century p. Chr. (phase IV A of the general chronology of Histria), which emerged as a result of the building of the Christian basilica from the east side of the square. The square overlaps the street corresponding to the big gate of the late roman city which was built at the same time with the city walls at the end of the third century p. Chr., (phase II A). The buildings bordering the street on its northern side were moved more to the north so the Christian basilica could be seen right from the entrance of the city.

The new constituted district has three groups of buildings which are bordered by three streets and by the city wall on the west side. Most of the available information refers to the eastern group of the district. It had several phases of building. In the first phase, belonging to the early sixth century period (phase IV A), were built the rooms 1 and 2, the southern room of the middle group, the street B, the little square from the northern side of street B and the street C.

The second level of the room 1, the rooms 3, 4, 5, the street A, the little street between the street A and the little square from the northern side of street B were built in the second phase. We have come to this conclusion due to the fact that the street A superposes the southern and the eastern walls of the room 2, which means that this room was built before the street. Chronologically this phase of construction belongs to the period of the reign of the emperor Justin I (to the same phase IV A of the general chronology of Histria).

Room 6 appears in the third phase due to the blocking of the little street between street A and the little square from the northern side of street B. This happened in the last quarter of the sixth century p. Chr. (phase IV B).

According to Aurelian Petre there is a fourth constructive phase when the rooms 7 and I, II, III, IV from the north-western side of the district were built in the first decade of the seventh century p. Chr. (V A). We consider that the last four rooms could belong to the third phase, but, for the moment we do not have enough arguments to prove this hypothesis. The only valid argument is that in this period there are no proves for an intensive constructive activity in our city. This is the reason why we figured them on the plan describing the third phase. In the first decade of the seventh century,

the room 7 appears to be the only modification of our district, occurred after the other rooms were no longer in use. We consider that it is less probable that only one room of the whole edifice would have been functional, especially that we notice an unusual agglomeration inside the city walls, beginning with the last quarter of the sixth century and lasting at least during the first decade of the seventh century. Therefore we believe that the whole building and the district were functional in this period. We also consider that a simple partitioning of a room could not constitute a phase of construction for our building and even less for the whole district.

Key words: big gate, big square, Histria, late roman period, topography.

BIBLIOGRAFIE

Achim 2003–2005	Achim, I., <i>Histria. Basilica „Florescu”. Noi cercetări</i> , SCIVA 54–56, 179–193.
Băjenaru 2003–2005	Băjenaru, C., <i>Histria. „Bazilica C”. Rezultate preliminare</i> , SCIVA 54–56, 149–165.
Domăneanțu, Sion 1982	Domăneanțu, C., Sion, A., <i>Incinta romană târzie de la Histria</i> , SCIVA 33, 4, 377–392.
Florescu 1954a	Florescu, G., <i>Sectorul I. Poarta mare, curtea interioară și piața pavată, Histria I</i> , București, 99–106.
Florescu 1954b	<i>Sectorul cetate</i> , SCIV 5, 1–2, 79–87.
Munteanu 2011	Munteanu, F., <i>Contribuții la topografia Histriei romane târzii (I)</i> , SCIA 62, 1–2, 23–44.
Petre 1962	Petre, A., <i>Sectorul „Poarta Mare”</i> , MCA 8, 1962, 389–396.
Suceveanu 1982	Suceveanu, Al., <i>Les thermes et l'urbanisme d'Histria, Histria, VI, Les thermes romains</i> , București.
Suceveanu, Angelescu 1994	Suceveanu, Al., Angelescu, M.V., <i>Nouvelles données concernant Histria à l'époque romaine</i> , Ktema 19, 195–208.

LIST OF THE CAPTIONS

- Fig. 1. The quarter north from the big square, general plan.
 Fig. 2. The quarter north from the big square, phase I.
 Fig. 3. The quarter north from the big square, phase II.
 Fig. 4. The quarter north from the big square, phase III.